

« بسم الله الرحمن الرحيم »

نقش انسان در تامین سعادت خویش از دیدگاه شهید مطهری

استاد راهنما:

فاطمه کاکادزفولی

نویسندگان:

شیوا واحدی راد

زهرا کاظمی

مدرسه فاطمه معصومه (س)

خوزستان. اهواز

چکیده

مهم ترین موضوع مورد علاقه بشر و هدف از همه تلاش های او، سعادت و خوشبختی است. سعادت از جمله مسائل اساسی است که از دیر باز، ذهن بشر با آن درگیر بوده است. سعادت یعنی انسان بتواند به هر نوع کمال و فضیلتی که شایستگی آن را دارد، برسد. در این میان فلاسفه بزرگی، مانند ارسطو، ابن سینا، صدرالمتالهین و همچنین شهید مطهری در مورد سعادت دیدگاه هایی دارند، که مستفاد از همه کلمات این است که حقیقت سعادت قرب الی الله است که محل بروز و ظهور آن در جهان آخرت است و هدف از آفرینش انسان هم رسیدن به آن مقام بلند است و انبیای الهی و ادیان آسمانی نیز به همین منظور نازل شده اند. روش تحقیق در این مقاله توصیفی و نحوه ی گردآوری اطلاعات در آن به صورت کتابخانه ای می باشد. اهداف این مقاله عبارتند از:

آشنایی با بعد جسمی انسان در تامین سعادت خویش

آشنایی با بعد روحی انسان در تامین سعادت خویش

همچنین از این مقاله می توان نتیجه گرفت که اگر انسان را مجموعه ای از جسم و روح تلقی کنیم، سعادت یکی است اما در صورت جدا کردن جسم از روح، سعادت نیز به جسمی و روحی تقسیم می شود و انسان برای رسیدن به سعادت نیازمند راهنما است.

کلیدواژه ها: سعادت، شقاوت، لذت، آرزو.

مقدمه

سعادت به معنای، رسیدن به هر نوع کمال ممکن که انسان استعداد و شایستگی وصول به آن را دارد، است و به عبارت دیگر: بهره برداری صحیح از نیروهای مختلف مادی و معنوی که در اختیار انسان است. در مورد سعادت، اندیشمندان، مکاتب، آیین ها و مذاهب فراوانی صحبت کرده اند و دیدگاه های مختلفی دارند. در این میان شهید مطهری به عنوان یک دانشمند معاصر در مورد سعادت دیدگاه هایی دارند.

حال این پرسش مطرح است، انسان چگونه می تواند در زندگی، سعادت خویش را تامین کند؟

محقق در نظر دارد این موضوع را از دیدگاه شهید مطهری مورد واکاوی و سنجش قرار دهد.

سعادت یکی از مباحث قدیمی فلسفی بشری است که از دیرباز مورد توجه انسان بوده است.

انسان ها اگر از روی تفکر و عقل راهی را انتخاب کنند به این امید هستند که آن، راه سعادت را تامین خواهد کرد. آمدن پیامبران و اولیاء و صلحا نیز بر مبنای رساندن انسان به سعادت و کمال بوده است.

در مورد اهمیت سعادت و عوامل رسیدن به آن آثار زیادی نوشته شده اما به نقش انسان در تامین سعادت خویش کمتر پرداخته شده است.

مقاله سعادت از دیدگاه شهید مطهری (سایت تحلیل بیست) به این می پردازد که آیا انسان بالطبع به دنبال سعادت است؟ و بیان می کند که شناخت سعادت و تشخیص آن غریزی نیست زیرا سعادت شامل همه ی جوانب وجودی و استعداد های انسان است.

مقاله بررسی نقش نیت در تامین سعادت انسانی نوشته افسانه جمشیدی به این می پردازد که کلید سعادت دو جهان، شناخت نفس خود است؛ چرا که آن اولاً مقدمه ی شناخت خداوند است و ثانیاً باعث خودسازی و دفع رذائل اخلاقی و کسب کمالات می شود.

مفهوم شناسی:

معنای لغوی سعادت

احمد بن فارس (متوفای ۳۹۵) در کتاب معجم مقاییس اللغة می گوید:

سعد اصل یدل علی خیر و سرور خلاف نحس و السعد الیمن فی الامور؛ کلمه سعد، یعنی سین و عین و دال، اصلی است که دلالت بر سرور می کند، برخلاف نحس، پس سعد به معنای نیکی و خوبی در کار است.

همچنین دانشمند نامبرده در کتاب مجمل اللغة می گوید:

السعد الیمن و الساعد ساعد الانسان.

ابن منظور سعد را به معنای مساعدت و معاونت بیان کرده است.^۱

سعادت همچنین به معنای خوشبخت، نیک بخت و اقبال مند است.^۲

نتیجه کلام لغویین این است که سعادت و شقاوت دو معنا دارند؛ یکی خوشی و نیکویی و ضد آن به معنای نحس و نکبت و دیگر مساعدت و یاری کردن و ضد آن به معنای عدم یاری کردن است که متناسب با عدم توفیق الهی است.

اگر معنای لغوی سعادت در موارد خاص را به مفهوم معونت بگیریم و کسی را سعادت‌مند بدانیم که گردش ایام به کامش باشد و شقاوت را به عنوان نقطه مقابل آن به حساب آوریم، در آن صورت به عقیده استاد مطهری از نظر لغوی نمی توان کلمات سعادت و شقاوت را به عنوان دو مفهوم مقابل هم مطرح کرد، ولی از نظر عرفی این دو کلمه در مقابل هم هستند، همان گونه که در قرآن کریم دارد که: «...فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُّوا فَفِي النَّارِ وَ ... وَ أَمَّا الَّذِينَ سَعَدُوا فَفِي الْجَنَّةِ»^۳

معنای اصطلاحی سعادت

تا اینجا معنای لغوی و اصطلاحی سعادت و شقاوت روشن شد، ولی مهم تر از آن به دست آوردن معنای اصطلاحی است، زیرا این معنا در نظر هر گروهی متفاوت است، چرا که هر گروهی سعادت را در چیزی و شقاوت را نیز در چیز دیگری می داند، لذا می توان گفت که سعادت و شقاوت بر اساس جهان بینی ها مختلف می شوند، اما به طور اجمال می توان گفت که اعمال سعادت‌مندان عبارت است از اعمالی که انسان را به کمال مطلوب برساند، کمالی که استعدادش را خدای متعال در نهاد انسان قرار داده است و چون انسان از راه اعمال خاصی که با اراده اش انجام می دهد، به سعادت می رسد، می توان گفت که این معنا با معنای لغوی سعادت که به معنای یاری و مساعدت است، متناسب است؛ بنابراین سعادت‌مند کسی است که به کمال مطلوب خود رسیده باشد، از این رو سعادت انسان عبارت است از کمال واقعی او، لذا کمال حقیقی برای انسان همان هدف

۱. جمال الدین محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب

۲. علی اکبر دهخدا

۳. قرآن کریم، سوره هود، آیات ۱۰۵-۱۰۶

واقعی است که او به منظور رسیدن به آن آفریده شده و آن وصول انسان به خیر مطلق است و چنان که فلاسفه گفته اند: خیر مطلق، مقصود و غایت همه موجودات عالم است.^۱

شهید مطهری سعادت از نظر عامه مردم را مساوی با لذت و موفقیت و رسیدن به آرزو ها می داند، اما در مقایسه این مفاهیم با سعادت به نزدیکی آن ها با سعادت پی می برد ولی آن ها را عین سعادت نمی داند.

از نظر ایشان سعادت آن است که رسیدن به آن هیچگونه پشیمانی نداشته باشد.^۲

مفاهیم مترادف سعادت:

سعادت و لذت

لذت از جمله مفاهیمی است که از ابتدای خلقت مورد توجه انسان بوده است. معمولاً انسان ها در همه ابعاد به دنبال کسب لذت هستند. حال هر کسی طبق اعتقادات و جهان بینی که انتخاب کرده به دنبال لذت می رود. مفهوم لذت نیز نزدیکی زیادی با مفهوم سعادت دارد و همچنین مفهوم رنج با شقاوت. اما لذت و سعادت مترادف هم نیستند، یعنی هر لذتی انسان را به سعادت نمی رساند و یا هر رنجی به شقاوت بلکه بعضی از لذت ها، رنج های بیشتری به دنبال دارد و تحمل بعضی از رنج ها لذت های ابدی به بار خواهد آورد.^۳

استاد مطهری در این باره معتقد است: «در همه احوال فرق واقعیت لذت و رنج محفوظ است، یعنی اینگونه نیست که لذتی که مانع لذت بزرگتر شود یا سبب رنج بزرگتر است دیگر لذت شمرده نشود، اما این چنین لذتی سعادت شمرده نمی شود، همچنان که رنجی که مقدمه لذت بزرگتر از خود است و یا مانع رنج بزرگتر است شقاوت شمرده نمی شود.»^۴

استاد مطهری معتقد است که سعادت آن است که رسیدن به آن هیچگونه پشیمانی نداشته باشد و شقاوت آن است که برای انسان غیر قابل تحمل باشد. سعادت، مطلوب نهایی بشر است و شقاوت، آنچه که انسان همیشه از آن دوری می گزیند. پس اگر فردی ادعا کند که بشر را به سعادت می رساند؛ یعنی آنچه که به او می رساند بهتر از آن وجود ندارد ولی لذت با این مفهوم سازگار نیست، بلکه ممکن است فرد دیگری را به لذت مورد نظر برساند و کاری هم به عواقب آن ندارد که به دنبالش رنج باشد یا لذت بزرگتر.^۵

۱. محامد، سعادت و شقاوت از دیدگاه فلسفه و دین

۲. مطهری، مجموعه مقالات (قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲) ص ۷۷ و ۷۸

۱. دبیر جلسه، سعادت از دیدگاه شهید مطهری، ۱۳۹۰/۰۱/۳۰، ۱۲:۲۳، <http://tahlil20.blogfa.com>

۲. مطهری، مجموعه مقالات، ص ۷۷

۳. دبیر جلسه، سعادت از دیدگاه شهید مطهری، ۱۳۹۰/۰۱/۳۰، ۱۲:۲۳، <http://tahlil20.blogfa.com>

می گردد. هر انسانی خودی دارد که دارای مراتبی است و چون دارای دو بعد جسمانی و روحانی می باشد، وقتی خود را وجود جسمانی و مادی خویش می پندارد و تمام همت خود را مصروف آن می دارد، به خود مجازی و غیر واقعی توجه نموده و از بعد اصیل وجود خویش غافل می شود. اما هنگامی که حقیقت وجود خود را بیابد و خود اصیل و حقیقت وجودی خود را بشناسد، جسم خود را نیز در خدمت آن سرمایه گران بها به کار می گیرد و به واقعیت دست می یابد. این خودشناسی موجب می شود که انسان نیروها و قوای خویش را در جهت صحیح و در راه نیل به کمال مصرف نماید.^۱

سعادت فقط منحصر به لذت یا کم کردن آلام نیست، یک یا چند نیازمندی نیست؛ بلکه از همه چیز مجهول تر برای انسان، نفس انسان است. با همه پیشرفت های تکنولوژیکی، انسان هنوز هم از شناخت خود عاجز مانده است.^۱

بشر امروزی از یافتن مفهوم و روشی که سعادت همگان را تامین کند، ناتوان است و این موضوعی است که هزاران سال پیش هم اندیشمندان بر سر آن اختلاف نظر داشته اند. علت اختلاف آنان، عدم شناخت استعداد ها و ظرفیت های انسانی است.^۲

سعادت یعنی از قوه به فعل رساندن همه استعداد های بشری و پیمودن راهی که انسان را به بالاترین نقطه اوج وجودی خود برساند. از سویی خداوند در درون دستگاه خلقت هر نیازمندی که قرار داده است، عاملی برای تامین آن در نظر گرفته است.^۳

بنابراین برای رسیدن به سعادت نیازمند به راهنما هستیم و خداوند نیز هم عقل را در درون انسان ها نهاده و هم پیامبران را در بیرون برای هدایت او فرستاده است.^۴

۱. دبیر جلسه، سعادت از دیدگاه شهید مطهری، ۱۳۹۰/۰۱/۳۰، ۱۲:۲۳، <http://tahlil20.blogfa.com>.

۲. حاجی صادقی، انسان کامل در اندیشه مطهری

۳. مطهری، درس های اشارات نجات الهیات

۴. دبیر جلسه، سعادت از دیدگاه شهید مطهری، ۱۳۹۰/۰۱/۳۰، ۱۲:۲۳، <http://tahlil20.blogfa.com>.

نتیجه گیری

اگر سعادت را فقط رسیدن به لذت و کم کردن رنج ها به حساب آوریم و لذات هم محدود به جسم باشد، طبیعی است که انسان می تواند بدون راهنما هم به آن ها دست یابد اما سعادت فقط منحصر به لذت یا کم کردن آلام نیست، یک یا چند نیازمندی نیست بلکه از همه چیز مجهول تر برای انسان، نفس انسان است. بنابراین برای رسیدن به سعادت نیازمند راهنما هستیم و خداوند نیز هم عقل را درون انسان ها نهاده و هم پیامبران را در بیرون برای هدایت او فرستاده است.

همچنین اگر انسان را مجموعه ای از جسم و روح تلقی کنیم، سعادت یکی است و تقسیم نمی شود اما در صورت جدا کردن جسم از روح، سعادت نیز به جسمی و روحی تقسیم می شود.

منابع

* قرآن کریم

منابع فارسی

۱. آل بویه، طاهره، (ارتباط انسان با خود)، ۱۳۸۸ ه.ش.
۲. حاجی صادقی، عبدالله، (انسان کامل در اندیشه مطهری)، شماره ۳۰ و ۳۱، ۱۳۸۳ ه.ش.
۳. حسینی زاده، زینب؛ دلیر، خدیجه؛ عبداللهی پور، مهدی؛ (سعادت از دیدگاه قرآن کریم)، ۱۳۹۱ ه.ش.
۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ۱۳۱۹ ه.ش.
۵. قوام شیرازی، صدرالدین محمد بن ابراهیم، اسفار، ج ۹، چاپ مصطفوی قم، ص ۱۲۶، ۱۲۱، ۲۵.
۶. محامد، علی، (سعادت و شقاوت از دیدگاه فلسفه و دین)، ۱۳۸۰ ه.ش.
۷. مطهری، مرتضی، انسان کامل، قم: انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۶۸ ه.ش.
۸. _____، درس های اشارات نجات الهیات، تهران: انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۹۸ ه.ش.
۹. _____، (مجموعه مقالات)، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲ ه.ش.

منابع عربی

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم بن علی ابو الفضل جمال الدین، لسان العرب، بیروت-لبنان، دار صادر.
۲. احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۵۷.
۳. _____، مجمع اللغة، چاپ موسسه الرساله عراق.
۴. آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم، (ترجمه: هاشم رسولی)، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ه.ش.
۵. نراقی، محمد مهدی بن ابی ذر فاضل، جامع السعاده، ج ۱، چاپ نجف اشرف، ص ۳۹.

منابع اینترنتی

۱. سعادت از دیدگاه شهید مطهری، <http://tahlil20.blogfa.com>.
۲. مکارم شیرازی، ناصر، (بی تا)، سعادت انسان، جسمی یا روحی؟، <https://makarem.ir>.